

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.82.06>

Вейландє Л. В.-В., Прокоф'єва Л. Б.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Забезпечення якісного та ефективного навчання в умовах коронавірусу є пріоритетним завданням системи освіти в Україні. Впровадження новітніх інструментів та методів дистанційного навчання потребує постійного аналізу та контролю щодо виконання і дотримання законодавчих положень та стандартів освітньої діяльності. Оцінювання якості та ефективності освіти в умовах віддаленого навчання базується на врахуванні законодавчих положень, науково розроблених та впроваджених критеріїв і принципів. У статті розглянуто законодавчі, науково-теоретичні позиції, які окреслюють основи організації навчального процесу в умовах дистанційного навчання. Визначено змістовне наповнення якості та ефективності сучасної дистанційної освіти. Розкрито наукові підходи та бачення щодо основних критеріїв оцінювання якості та ефективності навчання в умовах віддаленої взаємодії. Відзначено роль інформаційно-телекомунікаційних технологій в організації ефективного навчання. Визначення основ оцінювання якості та ефективності освіти в умовах дистанційного навчання напряму залежить від технологічних, організаційних, управлінських чинників, базується на врахуванні завдань та цілей освітнього закладу. Важливе значення має поєднання складників системи якості (об'єктів, суб'єктів та процесів та критеріїв), основ ефективності навчання (досягнення освітніх завдань з оптимальним використанням ресурсів). Важливим є забезпечення доступності, універсальності, зручності використовуваних інструментів та методів дистанційного навчання. Визначення критеріїв оцінювання якості та ефективності дистанційного навчання дозволяє більш масштабно поглянути на проблеми та виклики, які виникли в умовах віддаленої взаємодії, сформулювати необхідне розуміння стану організації освітнього процесу, визначити шляхи подальшої роботи щодо покращення функціонування моделі дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційна освіта, взаємодія, ефективність навчання, освітній процес, якість освітніх послуг, інформаційні технології, студенти, інновації.

Організація освітнього процесу в умовах дистанційного навчання є актуальним та водночас складним завданням для педагогічних працівників освітніх закладів. Забезпечення взаємодії між учасниками освітньої діяльності є пріоритетним питанням для реалізації завдань освіти в Україні, виконання освітніх програм та практик. Одним з визначальних складників вказаного процесу є оцінка якості та ефективності освіти в умовах дистанційної взаємодії.

Визначення чіткого переліку ознак та показників, які засвідчують рівень та ефективність дистанційної освіти у коледжі, дозволить повноцінно розглянути особливості, сильні та слабкі сторони актуальної моделі дистанційного навчання, сформулювати кроки щодо підвищення якості освіти під час організації віддаленого навчання. В умовах пандемії коронавірусу питання функціонування прогресивної моделі дистанційного навчання, його належного забезпечення напряму залежить від детального аналізу основних критеріїв оцінки ефективності освіти під час реалізації дистанційної моделі навчання.

Питання ефективності дистанційного навчання стало об'єктом вивчення багатьох вчених, серед яких О. Р. Сватюк, Ю. Б. Миронов, М. І. Миронова, Л. В. Мирутенко, Є. Ю. Владимирська, А. Лотоцька, О. Пасічник, О. М. Саволук, Т. В. Кравчина та багато інших. Водночас проведені дослідження мають оглядовий характер і стосуються окремих аспектів організації дистанційного навчання. Обрана тема залишається недостатньо висвітленою та потребує належного обґрунтування та наукового осмислення.

Метою статті є висвітлення основних критеріїв оцінки ефективності освіти в умовах дистанційної взаємодії. Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань: 1) розгляд законодавчого бачення основ дистанційного навчання; 2) визначення змістовного наповнення категорій якості та ефективності в умовах дистанційного навчання; 3) окреслення критеріїв вибору засобів організації навчання, основ оцінки якості та ефективності освіти в умовах дистанційного навчання.

Дистанційне навчання є одним з пріоритетів сучасної освітньої політики. В умовах складної епідеміологічної обстановки питання впровадження інструментів дистанційного навчання є багатокомпонентною проблемою, яка потребує оптимального співвідношення між складниками освітнього середовища. Використання інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання повинно відбуватися

із дотриманням високих стандартів якості та ефективності, що дозволить більш дієво підійти до виконання завдань освітнього процесу.

Пандемія коронавірусу зумовила необхідність вивчення та застосування нових цифрових інструментів освітнього процесу. Важливо, щоб освітня система змогла швидко адаптуватися до нових викликів та трансформацій. У цьому процесі важливо не тільки почати використовувати цифрові механізми та практики, але і слідкувати за якісним та змістовним наповненням створених матеріалів, ефективністю їхнього використання. Швидке заповнення освітнього простору технологіями дистанційного навчання не відбулося б без належного нормативного закріплення.

У Положенні про дистанційне навчання [8] дистанційне навчання є індивідуалізованим процесом набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Забезпечення дистанційного навчання передбачає, зокрема, критерії, засоби і системи контролю якості дистанційного навчання.

З огляду на це дистанційна освіта в Україні покликана враховувати можливості, інтереси та потреби студента, застосувати формат дистанційної взаємодії, інтернет-технології у новому освітньому середовищі. При цьому важливе значення відіграє процес опанування викладачами та студентами інформаційних технологій та актуальних інструментів, необхідних для набуття знань. Характерно, що Положенням зауважено важливість науково-методичного забезпечення, що враховує функціонування системи контролю якості дистанційного навчання.

З метою підвищення рівня правового забезпечення та якості дистанційного навчання наказом МОН від 8 вересня 2020 року затверджено Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, у якій визначено фундаментальні аспекти, що впливають на ефективність освіти в умовах дистанційної взаємодії. Так, визначальними є позиції щодо:

- можливості реалізації за допомогою дистанційної освіти права на якісну та доступну освіту відповідно до їх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду;
- створення електронного освітнього середовища, яке передбачає застосування електронних освітніх платформ та сервісів, які сприяють організації освітнього процесу;
- забезпечення регулярної та змістовної взаємодії суб'єктів дистанційного навчання, організації самоконтролю успішності та навчання;
- регулярне відстеження результатів навчання студентів коледжу, а також надання їм підтримки в освітньому процесі (за потреби) [3].

У загальному вигляді вказаним документом визначено основні засади дистанційного навчання, які дозволяють контролювати процес навчання у закладах освіти. Особливості реалізації моделі дистанційної взаємодії з використанням цифрових платформ та інструментів повинно відбуватися із дотриманням національних стандартів освітньої діяльності, про що свідчать вимоги та засади, на яких базується дистанційне навчання.

Визначення критеріїв оцінки ефективності дистанційного навчання неможливе без чіткого розуміння змістовного наповнення сутності ефективності навчального процесу, організованого за дистанційною формою навчання.

Окрім того, що ефективність є показником, що показує співвідношення отриманого результату та витрачених ресурсів, О. Р. Сватюк., Ю. Б. Миронов, М. І. Миронова вбачають декілька надважливих складників, які лежать в основі ефективності дистанційного навчання:

- соціально-педагогічної (отримання учнями більше теоретичного та практичного матеріалу, стимулювання творчого інтересу);
- організаційної (створення механізму управління дистанційним навчанням з використанням меншої кількості викладачів, однак із залученням ширшої аудиторії студентів, витрачаючи менше часу);
- технологічної (всебічний розвиток технологічного процесу на рівні закладу, в масштабах міста та держави загалом);
- економічної (покращення співвідношення вкладень та результатів освітньої діяльності) [9, с. 216–217].

Важливо також зосередитися на розумінні компонентів якості освіти під час організації дистанційного навчання. Так, характеристика якості, на переконання Є. Ю. Владимирської, складається з таких компонентів:

- об'єкти (освітні стандарти, навчальні програми та навчально-методичні матеріали, професійний рівень викладачів, засоби навчання);
- суб'єкти (студенти, викладачі, керівники та інші працівники, що беруть участь у навчальній, науковій, методичній та управлінській роботі);
- процеси (навчання, забезпечення студентів навчально-методичними матеріалами, інформаційна підтримка, адміністративна робота факультетів);
- концепції (політика в освітній установі) [2, с. 15].

З огляду на це питання якості є багатокомпонентним і передбачає поєднання концептуальних основ, характеристик об'єкта та суб'єкта, спрямованих на реалізацію завдань щодо організації оптимальної та ефективної діяльності.

Необхідність продовження віддаленої взаємодії стало передумовою для аналізу та узагальнення досвіду з організації дистанційного навчання, створення сформованих на практиці критеріїв відбору та застосування інструментів дистанційного навчання.

Можна виділити такі критерії вибору засобів організації дистанційного навчання: відповідність поставленим цілям (застосування інструментів повинно бути націлене на досягнення необхідних результатів); універсальність (використання інструментів дистанційного навчання повинно бути оптимальним за кількістю та мати високу ефективність); зрозумілість (легкість сприйняття); доступність (врахування особливих потреб студентів коледжу); зручність (можливість використання на різних платформах) [7].

Безумовно, специфічною ознакою дистанційного навчання є використання телекомунікаційних технологій, інтернет-ресурсів та сервісів, які не повинні викликати труднощів у навчанні і сприяти налагодженню ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу. Водночас вказані критерії стосуються здебільшого інструментів дистанційної освіти, які наповнюють процес дистанційної взаємодії.

Більш предметно до питання визначення критеріїв дистанційної освіти підійшла Л. В. Мирутенко, яка проаналізувала специфіку дистанційного навчання і виокремила критерії її ефективності: ефективність навчання і викладання (взаємодія викладачів та студентів); підтримка студентів та викладачів (створення відповідного підрозділу підтримки); аналіз та оцінка (система моніторингу); розробка курсів (активне використання авторських розробок); технологічне забезпечення (якісна технологічна підтримка, надійність та безпека); інституціональні та організаційні аспекти (нормативна підтримка та інституційні ресурси) [6, с. 262].

Відзначимо, що дослідницею охоплено надзвичайно суттєві та вагомі аспекти дистанційного навчання, дотримання яких є важливим у контексті слідування основним стандартам якості дистанційної освіти. Дистанційна освіта повинна забезпечувати інноваційність форм і рівнів освіти, програм та навчальних планів. Технологічне забезпечення, система моніторингу, застосування інструментів віддаленої взаємодії повинно відповідати цілі та місії навчального закладу, надавати необхідну підтримку студентам та викладачам.

Потрібно погодитися, що сучасна освіта у коледжах передбачає активну реалізацію можливостей інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), що сприяють підвищенню якості методичного та дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу [9].

Використання інформаційних технологій є одним з надзвичайно актуальних критеріїв оцінки дистанційного навчання. О. М. Соколюк відзначає, що дослідження ефективності використання ІКТ має бути спрямоване на умови протікання всього процесу навчання, динаміку навчальної діяльності, повинно бути не просто описовим, але й пояснювальним, щоб виявити причини низької або високої ефективності використання ІКТ [10, с. 120].

Використання моніторингу та аналізу щодо визначення ефективності використання інструментів дистанційного навчання, безумовно, стосується не тільки ІКТ, але і всього спектру засобів та моделей, що беруть участь у вирішенні питання злагодженого функціонування освітнього простору.

Необхідність швидкого переходу на дистанційне навчання позначилась на якості надання освітніх послуг. Потрібно відзначити, що у процесі налагодження дистанційної взаємодії виникла значна кількість труднощів, що мають негативний вплив на реалізацію віддаленої моделі навчання в умовах карантину.

Відповідно до аналітичної довідки щодо організації дистанційного навчання у закладах освіти в умовах карантину [1] Державною службою якості освіти України протягом 8–15 квітня 2020 року проведено аналіз стану організації дистанційного навчання. Основні труднощі та проблеми, які виникають у закладах освіти, пов'язані з технічним забезпеченням, психолого-педагогічним супроводом, налагодженням взаємодії та розв'язанням організаційних питань.

Безумовно, відсутність необхідних ресурсів, досвіду роботи з використанням ІКТ, неможливість налагодження системи контролю та супроводу впливають на якість та ефективність освіти. Попри те, що більшість студентів коледжу підтримують такий формат навчання, використання технологій дистанційного навчання в умовах карантину є вимушеним кроком, який відповідає реаліям сьогодення.

Критерії якості дистанційної освіти розглянуті Т. В. Кравчиною: оцінка знань навчальних дисциплін; рівень системної компетентності; рівень компетенції в розподілі ресурсів (вміння розподіляти час, вміння розподіляти гроші та матеріали, вміння розподіляти простір, вміння розподіляти кадри); рівень технологічної компетенції; рівень компетентності в роботі з інформацією; оцінка особистісних якостей; оцінка розумових навичок; оцінка навичок міжособистісного спілкування [4, с. 45–46].

Виконання завдань навчально-виховного процесу в умовах дистанційного навчання прямо залежить від трудового процесу, ефективності розподілу ресурсів, професіоналізму, управлінських чинників, індивідуальних чинників тощо. Ефективність і якість освіти пов'язана зі ступенем виконання завдань і цілей закладу, досягненням підсумкових результатів освітньої діяльності.

Цілком виправдано, що специфічність та новизна форм дистанційної освіти передбачають належне обґрунтування, забезпечення, контроль вказаної діяльності, окремої уваги потребує постійне спостереження і наукове узагальнення вказаної проблематики. Потрібно брати до уваги циклічність такої форми роботи та постійно підвищувати процеси моніторингу, планування та контролю під час навчально-виховного процесу.

В. Є. Владимирська слушно зауважує, що забезпечення результативності та ефективності дистанційного навчання передбачає створення відповідного педагогічного контексту (використання притаманних дистан-

ційному навчанню власних дидактичних принципів, урахування педагогічних закономірностей, обґрунтування педагогічної доцільності). Є необхідність у дотриманні певної послідовності створення дистанційного навчання (життєвого циклу), а найбільшу увагу слід приділяти етапам педагогічного та організаційного планування [2, с. 16].

На наше переконання, ефективність дистанційного навчання залежить від багатьох управлінських, педагогічних, особистих чинників, які стосуються організації навчального процесу, налагодження взаємодії, використання ІКТ. Процес навчання та виховання молоді в умовах віддаленого навчання ускладнюється необхідністю вирішення технологічних, організаційних, навчальних проблем, що виникають у процесі навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розгляд сучасних аспектів організації дистанційного навчання засвідчив, що формулювання основних критеріїв якості та ефективності базується на науковому осмисленні необхідності досягнення результатів освітньої діяльності з використанням наявних засобів та інструментів інформаційно-комунікативних технологій. Забезпечення якості та ефективності дистанційної освіти відбувається на основі багатьох системоутворюючих чинників, серед яких налагодження організаційно-управлінського процесу та продуктивної взаємодії, застосування ІКТ, демонстрація високого рівня компетентності та відповідності стандартам, принципам і завданням дистанційної освіти та освітнього процесу загалом.

Подальші дослідження повинні містити чітке обґрунтування щодо розвитку нормативно-правового забезпечення, стандартів використання технологій та інструментів дистанційного навчання, прогнозувати подальший розвиток форм та методів дистанційного навчання.

Використана література:

1. Аналітична довідка щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину. 2020. *Державна служба якості освіти України*: веб-сайт. URL: <https://www.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyny/1217-rezultaty-opytuvannia-shchodo-dystantsiinoho-navchannia-v-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення 13.03.2021).
2. Владимирська Є.Ю. Науково-методичне забезпечення якості дистанційного навчання у технічному університеті : автореф. дис... канд. пед. Наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» ; Інститут вищої освіти АПН України, м. Київ, 2006. 20 с.
3. Деякі питання організації дистанційного навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 08 вересня 2020 року № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0941-20> (дата звернення 13.03.2021).
4. Кравчина Т. В. Критерії якості дистанційного навчання / *Сучасні освітні технології дистанційного та електронного навчання*: збірник тез доповідей на Всеукраїнському науково-методичному семінарі з елементами вебінару, м. Харків, 27 лютого 2017 р. Харків, 2017. С. 45–46.
5. Литвинова С. Особливості розробки критеріїв оцінювання електронних освітніх ресурсів. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія «Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти»*. 2015. Вип. 7 (3). С. 70–75.
6. Мирутенко Л. В. Система оцінки якості дистанційної освіти в Україні: основні проблеми і задачі. *Системи обробки інформації*. 2016. Вип. 3. С. 260–263.
7. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації / Міжнародний фонд «Відродження», Смарт освіта, Міністерство освіти і науки України. Травень 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustancyyna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення 13.03.2021).
8. Положення про дистанційне навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0703-13> (дата звернення 13.03.2021).
9. Святюк О. Р., Миронов Ю. Б., Миронова М. І. Оцінювання ефективності дистанційного навчання. *Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та ВНЗ зі специфічними умовами навчання*: збірник наукових статей за матеріалами доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 22 грудня 2017 р., Львів : ЛьВДУВС, С. 215–219.
10. Соколюк О. М. Аналіз підходів до оцінки ефективності інформаційно-освітнього середовища навчання в сучасних дослідженнях. *Наукові записки. Вип. 11. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 1. Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. 200 с.*

References:

1. Analytychna dovidka shchodo orhanizatsiyi dystantsiynoho navchannya u zakladakh zahal'noyi seredn'oyi osvity v umovakh karantynu (2020) [Analytical information on the organization of distance learning in general secondary education in quarantine]. URL: <https://www.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyny/1217-rezultaty-opytuvannia-shchodo-dystantsiinoho-navchannia-v-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity> (data zvernennia: 13.03.2021).
2. Vladymyrs'ka YE. YU. (2006) Naukovo-metodychne zabezpechennya yakosti dystantsiynoho navchannya u tekhnichnomu universyteti [Scientific and methodological support for the quality of distance learning at a technical university] avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01, Instytutu pedahohiky APN Ukrainy. Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].
3. Deyaki pytannya orhanizatsiyi dystantsiynoho navchannya (2020) [Some issues of the organization of distance learning]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0941-20> (data zvernennya 13.03.2021).
4. Kravchyna T. V. (2017). Kryteriyi yakosti dystantsiynoho navchannya [Criteria for the quality of distance learning]. *Suchasni osvichni tekhnolohiyi dystantsiynoho ta elektronnoho navchannya: zb. tez dop.* Kharkiv: RVV KHTEI KNTEU, S. 45-46 [in Ukrainian].
5. Lytvynova S. (2015). Osoblyvosti rozrobky kryteriyiv otsynuyannya elektronnykh osvitynykh resursiv [Features of the development of criteria for evaluating electronic educational resources]. *Naukovi zapysky [Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Seriya «Problemy metodyky fizyko-matematychnoyi i tekhnolohichnoyi osvity»*. Vyp. 7 (3). S. 70-75 [in Ukrainian].

6. Myrutenko L. V. (2016). Systema otsinky yakosti dystantsiynoyi osvity v Ukraini: osnovni problemy i zadachi [Quality assessment system of distance education in Ukraine: main problems and tasks.]. *Systemy obrobky informatsiyi*. Vyp. 3. S. 260-263. [in Ukrainian].
7. Orhanizatsiya dystantsiynoho navchannya v shkoli: metodychni rekomendatsiyi (2020) [Organization of distance learning at school: guidelines]. *Mizhnarodnyy fond "Vidrodzhennya", Smart osvita, Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodychni%20recomendazii/2020/metodychni%20recomendazii-dustanciynaya%20osvita-2020.pdf> (data zvernennya 13.03.2021).
8. Polozhennya pro dystantsiynе navchannya [On approval of the Regulation on distance learning] (2013). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0703-13> (data zvernennya 13.03.2021).
9. Svatyuk O. R., Myronov YU. B., Myronova M. I. (2018). Otsinyuvannya efektyvnosti dystantsiynoho navchannya [Evaluating the effectiveness of distance learning]. *Problemy zastosuvannya informatsiynykh tekhnolohiy pravookhoronnyymy strukturamy Ukrainy ta VNZ zi spetsyfichnyymy umovamy navchannya: zbirnyk naukovykh statey za materialamy dopovidey*. L'viv: L'vDUVS, S. 215-219 [in Ukrainian].
10. Sokolyuk O. M. (2017). Analiz pidkhodiv do otsinky efektyvnosti informatsiyno-osvitn'oho seredovyscha navchannya v suchasnykh doslidzhennyakh [Analysis of approaches to assessing the effectiveness of information and educational environment in modern research]. *Naukovi zapysky. Vyp. 11. Seriya: Problemy metodyky fizyko-matematychnoyi i tekhnolohichnoyi osvity. Chastyna 1*. Kropyvnyts'kyi: RVV KDPU im. V.Vynnychenka, 2017. 200 s. [in Ukrainian].

Vieilandie L. V., Prokofyeva L. B. Criteria for evaluation of quality and efficiency of education in the conditions of distance learning

Ensuring quality and effective training in the context of coronavirus is a priority of the education system in Ukraine. The introduction of the latest tools and methods of distance learning requires constant analysis and monitoring of compliance and compliance with legislation and standards of educational activities. Assessment of the quality and effectiveness of distance learning is based on legal provisions, scientifically developed and implemented criteria and principles. The article considers the legislative, scientific and theoretical positions that outline the basics of the organization of the educational process in terms of distance learning. The content of the quality and efficiency of modern distance education is determined. Scientific approaches and visions on the main criteria for assessing the quality and effectiveness of learning in the context of remote interaction are revealed. The role of information and telecommunication technologies in the organization of effective training is noted. Determining the basics of assessing the quality and effectiveness of education in distance learning directly depends on technological, organizational, managerial factors, based on the tasks and objectives of the educational institution. It is important to combine the components of the quality system (objects, subjects and processes and criteria), the basics of learning efficiency (achieving educational goals with optimal use of resources). It is important to ensure the availability, versatility, convenience of the tools and methods of distance learning used. Defining the criteria for assessing the quality and effectiveness of distance learning allows a larger look at the problems and challenges that have arisen in the context of remote interaction, to form the necessary understanding of the educational process, to identify ways to further improve the model of distance learning.

Key words: distance education, interaction, learning efficiency, educational process, quality of educational services, information technologies, students, innovations.